

Sürdürülebilir kentsel gelişmeye sosyokültürel bir yaklaşım: Bursa örneği

Arzu ÇAHANTİMUR*, Hülya TURGUT YILDIZ

İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Programı, 34469, Ayazağa, İstanbul

Özet

Son yıllarda dünyada ve Türkiye’de yaşanmakta olan sosyal, ekonomik, teknolojik gelişmeler nedeni ile başlayan küreselleşme süreci beraberinde hızlı bir kentsel değişim ve dönüşüm sürecini de getirmiştir. Yaşanan süreçlerin olumlu getirileri bulunmakla birlikte, uygulanan politikalar plansız, alt yapısız ve sağlıksız kentsel çevreler içeren kimliksiz kentlerin gelişmesine neden olmakta ve dolayısıyla insanların ihtiyaçlarının karşılanmasında çok yetersiz kalmaktadır. Bu olumsuz gelişmelerin farkına varılmasıyla “sürdürülebilirlik” kavramı ortaya atılmış ve sağlanmasının yolları araştırılmaya başlanmıştır. Değişen yaşam şekli ile doğal kaynaklar arasındaki olumsuz etkileşimin sürdürülebilirlik için büyük bir tehdit olduğu düşünüldüğü için çalışmalar problemin fiziksel boyutu üzerinde odaklanmıştır. Oysaki genellikle ihmal edilen sürdürülebilirliğin sosyokültürel boyutu, sosyal, kültürel ve ekonomik organizasyonda yapılacak temel değişikliklerin ekolojik anlamdaki sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi için önemli bir gereklilik olduğunu ifade etmektedir. Sürdürülebilirlik konusuna büyük ölçüde fiziksel boyutlarıyla yaklaşıp sosyokültürel boyutlarının ihmal edilmesinin yarattığı önemli eksiklik çalışmanın problemi olarak belirlenmiştir. Bu makalede sürdürülebilirlik; sürdürülebilir kentsel gelişme bağlamında ele alınarak, kentsel çevrenin oluşumu ve yaşanmasında önemli rolü olan konut alanlarında, sosyokültürel bir bakış açısıyla irdelenmiştir. Öncelikle, irdelenecek kavramlar bütüncül bir yaklaşımla belirlenerek kavramsal çerçeve geliştirilmiş ve “sürdürülebilir kentsel gelişme-kültür-konut alanları” etkileşim sistemini ifade eden kavramsal çerçeve bileşenleri arasındaki etkileşim dönüşümsel yaklaşımla irdelenmiştir. Daha sonra, konut alanlarında sürdürülebilir kentsel gelişmenin sağlanabilmesinde etkileşim sisteminden nasıl yararlanılabileceğini belirlemek amacıyla bir model geliştirilmiştir. Model, senaryo yazımı yöntemi ve geri beslemeli tahmin tekniği kullanılarak, Bursa kenti için geliştirilmiş ve örnek inceleme alanı olarak seçilen geleneksel bir konut alanında uygulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilir kentsel gelişme, kültür, sürdürülebilirlik kültürü, konut alanları.

*Yazışmaların yapılacağı yazar: Arzu ÇAHANTİMUR. cahantimu1@itu.edu.tr; Tel: (212) 2931300 dahili: 22 03.

Bu makale, birinci yazar tarafından İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Programında tamamlanmış olan "Konut Alanlarında Sürdürülebilir Kentsel Gelişimin Sağlanabilmesi için Sosyokültürel Bir Model" adlı doktora tezinden hazırlanmıştır. Makale metni 03.04.2007 tarihinde dergiye ulaştırılmış, 13.06.2007 tarihinde basım kararı alınmıştır. Makale ile ilgili tartışmalar 01.02.2009 tarihine kadar dergiye gönderilmelidir.

A socio-cultural approach for sustainable urban development: A case study for Bursa

Extended abstract

In recent years, the globalization process in the world and in Turkey has brought about a rapid urban development and transformation process. In spite of positive impacts of the aforementioned transformation, flawed policies has produced unplanned cities with no identity and unhealthy environments. As a consequence these cities can't meet the physical, socio-cultural and physiological needs of their inhabitants. Due to widespread awareness caused by the negative impact of these unfit living environments, sustainability has become a subject of interest on various platforms. The tendency to think that the complex interrelations between human groups, their habitat and global environment are becoming a great threat for sustainability, has caused the studies about the subject to focus on environmental dimensions of the problem. However, the often-neglected socio-cultural dimensions of sustainability underline the fact that the fundamental alterations in social and economic organizations in response to the changing environmental needs are prerequisites of ecological sustainability.

In the light of these findings, the scarcity of studies about socio-cultural dimensions of sustainability has been determined as a significant deficiency and identified as the concern of this paper. The conceptual framework of "sustainable urban development-culturehousing areas interaction system" has been developed in order to systematically study sustainable urban development with a socio-cultural approach in housing areas. Components of the conceptual framework have been set with an integral approach and the interaction among them has been examined from a transactional perspective. Following this initial step, a model, has been developed in order to establish the means of how sustainable urban development in housing areas can be achieved in socio-cultural context: this model is to be applied in Bursa. With the aid of the model anchored in the conceptual framework, the transactional interrelations of the concepts of the interaction system and the role of these interrelations for the achievement of sustainable urban development will be determined. The aim of the model is to identify strategies

for the achievement of sustainable urban development in the selected housing area of Bursa.

The paper consists of five sections with a brief introduction about the reasons of preference of the topic. An analysis of the literature covering the definitions of and the theoretical and empirical studies about "sustainability", "sustainable development", "sustainable urban development" and "housing areas" is included in this section .

In the second section, the key concepts are systematized and the "sustainable urban development – culturehousing areas interaction system" is laid down as the conceptual framework. The conceptual framework consists of three components: "sustainable urban development" with subcomponents of physical and socio-cultural requirements;" culture" with subcomponents of city culture and culture of sustainability ;"housing areas" with physical, socio-cultural and physiological subcomponents. This interaction system expresses the relations of sustainable urban development and housing environments in the socio-cultural context.

The third section includes a model developed for Bursa, based upon the conceptual framework. Initially, the causes of selecting Bursa to develop a model for, is described by giving information about physical, socio-economic and historical features of Bursa; together with the explanation of the development process of urban housing and the studies about sustainability in Bursa. The model, consisting of a conceptual and a practical part; includes three application steps developed with the "scenario writing" method. These steps are respectively; determination of the goals, identification of the paths to attain the goals, and feasibility analysis of the identified paths.

The fourth section covers a case study applied in a traditional housing area in Bursa. Firstly, brief information about the case study area is given. Then implementation of the steps of the model is described. At the end of this section, the outcomes of the analysis of data are explained. In the last section, strategies have been developed, for sustainable urban development of the area in a socio-cultural context. The extent to which the aims of the study are achieved is also discussed in this section.

Keywords: Sustainable urban development, culture, sustainability culture, housing areas.

Giriş

Endüstri devrimiyle birlikte hızla gelişim gösteren teknolojik imkânlar nedeniyle kentlerin çekim gücünün artması, kentleşme sürecine büyük bir ivme kazandırmıştır. Yirminci yüzyıl sonlarında tüm dünyayı farklı açılardan etkiler hale gelen bu hızlı kentleşme süreci, dünyanın sıkışması ve tek bir yer olarak algılama bilincinin artışı olarak tanımlanan “küreselleşme” kavramını gündeme getirmiştir. Küreselleşme, ilk olarak dünya çapında bağlantı/alışveriş-mal ve insan hareketliliğinin artışı, ikinci olarak da zihinsel / kültürel süreçte ortaya çıkan hızlı değişim ve farklılaşmalar olarak kendini göstermiştir (Aslanoğlu,1998).

Yaşanan hızlı değişim sürecinin olumlu ve olumsuz yönleri tartışılırken, üzerinde yaşanan dünyanın tek olduğunun ve kaynaklarının büyük bir hızla tüketildiğinin farkına varılmış ve bu tüketimin engellenmesi konusunda çalışmalara başlanmıştır. Bu çalışmalar sırasında sürdürülebilirlik kavramı ortaya atılarak sağlanmasının yolları araştırılmıştır. Sürdürülebilirlik; “toplum ve doğa arasında sosyal olarak şekillenen ilişkilerin uzun vadede yaşamasının sağlanabilmesi” (UNESCO-MOST, 1996) olarak tanımlanırken, sürdürülebilir gelişme; sürdürülebilirliği sağlayabilen gelişme, bir anlamda gelişmenin varabileceği en son nokta olarak belirlenmiştir. Sürekli etkileşim halinde olan ekolojik, sosyokültürel ve ekonomik sürdürülebilir gelişme bileşenleri birbirlerini tamamlamakta ve tanımlamaktadırlar (Blowers, 1997, Reboratti, 1999, Sachs, 1997). Bu bileşenler arasındaki etkileşimi farklı bakış açılarıyla yorumlayan yaklaşımlar farklı gereklilikler ortaya koymuşlardır. Odak noktası “yaşam kalitesi” kavramı olan gerekliliklerin ortak amacı yaşam kalitesinin yükseltilmesidir.

Yaşanılan dünyayı oluşturan doğal, bireysel, fiziksel, ekonomik, politik, kurumsal, teknolojik, kültürel ve sosyal sistemlerin tümünde yeniden yapılanmanın sağlanması amaca ulaşabilmenin tek yoludur (Becker vd.,1999, Hatfield Dodds, 2000, Paehlke, 1999, Sachs 1999).

Kentlerdeki yaşam kalitesinin yükseltilmesi amacı, kentleri yaşanılabilir kılan tüm sistemlerin yaşam kalitesi bağlamında ele alınması gerekliliğini gündeme getirmiştir. Böylelikle sürdürülebilirlik kavramı ile birlikte “sürdürülebilir kentsel gelişme”nin nasıl olması gerektiği tartışmaları başlamış ve bu yöndeki çalışmalar artmıştır. Sonuçta sürdürülebilir kentsel gelişme; “kentlerin yaşam kalitelerini geliştirip mevcut doğal kapasitelerini koruyarak fiziksel olarak gelişirken, gelecek kuşakların da gereksinmelerini karşılayabilme olanaklarını ellerinden almadan, ekonomi ile ekosistem arasındaki dengeyi koruyarak, sosyal dengeyi bozmayan ekonomik gelişmeler” olarak belirlenmiştir (Nijkamp ve Perrels, 1994; Haughton ve Hunter 1994). Sürdürülebilir kentsel gelişmenin sağlanmasını hedefleyen farklı kentsel gelişme modelleri doğrultusunda yeni kentsel konut alanları planlanmış, mevcut yerleşmelerde ise iyileştirme çalışmaları başlatılmıştır. Farklı modellerin sürdürülebilir kentin özellikleri üzerinde vardıkları ortak noktalar şöyle sıralanabilir; fiziksel özellikler-yüksek yaşam kalitesi, optimum yoğunluk, karma fonksiyonlu yaşama alanları, kuvvetli toplu taşıma ve yaya trafiği, minimum doğal kaynak ve enerji kullanımı; sosyal özellikler-etkin ve güçlü yerel yönetim, fırsat eşitliği, yoğun sosyal etkileşim; kültürel özellikler-tarihi ve kültürel süreklilik, güçlü aidiyet/bağlılık/kentlilik duyguları, canlı ve yaşayan kent merkezi.

Fiziksel ve sosyokültürel özellikleri ile farklılık gösteren bir çok kentte yapılan uygulama çalışmaları; sürdürülebilir kentsel gelişmenin, ekolojik, ekonomik ve sosyal bileşenleri ile bir bütün olarak ele alındığında başarılı sonuçlar elde edilebileceğini göstermiştir. Çevresel ve ekonomik anlamda sürdürülebilir kentsel gelişmenin, ancak konunun önemini her sosyal sınıf ve statüdeki insan tarafından anlaşılıp benimsenmesi ile sağlanabileceği kabul edilmiştir. Bütün insanların konunun önemini kavraması ise sosyokültürel bir yaklaşım ile mümkündür.

Sosyokültürel bakış açısı, ekolojik prensiplerin bilimin bir parçası, bilimin ise insan kültürünün bir parçası olarak ele alınarak, sürdürülebilirliğin tüm bileşenleri ile modern bilimin sosyal

yapısının bir parçası olduğunun anlaşılmasını sağlamaktadır (Goodland, 1995). Bu bakış açısını içeren yaklaşımlar arasında Hatfield Dodds'un (2000) "alternatif etik" yaklaşımı ile Baker ve diğerlerinin (1997) "ideal sürdürülebilirlik" yaklaşımı çalışma kapsamında benimsenmiştir. Yaklaşımların, toplumların sosyal ve kültürel alt yapılarında kapsamlı değişiklikler yapılmadan sürdürülebilir gelişmenin sağlanamayacağını vurgulayarak bu değişiklikler için kavramsal temeller oluşturmaları bu tercihte etkili olmuştur.

Sürdürülebilir kentsel gelişmenin sosyokültürel bir yaklaşım ile irdelenmesi için, insan yaşamının büyük bir kısmının geçtiği konut alanları uygun özelliklere sahiptir. Konut alanlarının yapı taşı olan konut biriminin insanlar için taşıdığı önem irdelenirken; konutun fiziksel bir barınak olmaktan öte insan yaşamındaki psikolojik ve sosyal anlamı, kültürel bir ürün ve değer olma özelliği ve bu boyutları ile sürdürülebilir kentsel gelişme üzerindeki etkileri sosyokültürel bir bakış açısıyla ele alınmalıdır. Özellikle "ev-yuva" kavramlarının sosyo-psikolojik önemi, sürdürülebilir kentsel gelişmenin sağlanmasının önemli bir şartı olan "sürdürülebilirlik kültürü" nün toplumda oluşması amacıyla etkin bir şekilde kullanılabilir niteliktedir. Önemli olan, uygun yaklaşımlar ile üretilen doğru politikaların uygulanabilmesidir.

Bu çalışmada sürdürülebilir kentsel gelişme, kentsel çevrenin oluşumu ve yaşanmasında önemli rolü olan konut alanlarında, sosyokültürel bir bakış açısıyla ele alınarak irdelenmiştir. Bu kapsamda, konut alanlarında sürdürülebilir kentsel gelişmenin sağlanabilmesi için alternatif yollar belirlemek amacıyla Bursa kentinde uygulanmak üzere bir model geliştirilmiştir. Tarihi, sosyal ve ekonomik açılarından Türkiye'nin önemli kentlerinden biri olan Bursa, yaşadığı hızlı endüstrileşme ve kentleşme sürecinin getirdiği farklı boyutlardaki sorunlar ile karşı karşıyadır. Özellikle, toplumun sosyokültürel yapısının ve yaşam şeklinin en önemli fiziksel ve mekânsal yansıması olan geleneksel konut dokusunun hızla yok olması, önemli tarihi ve sosyal belgelerin ortadan kalkması sonucunu ge-

tirmektedir. Bu olumsuz gelişmelere engel olarak, kentin yitirmeye başladığı anlam ve önemini çok geç kalmadan geri kazanabilmesi için bir adım olabileceği düşünülen modelin kuramsal alt yapısı aşağıdaki bölümde açıklanmaktadır.

Kavramsal çerçeve: sürdürülebilir kentsel gelişme-kültür-konut alanları etkileşim sistemi

İçerdikleri farklı boyutlar ile disiplinler arası çalışma alanları olan sürdürülebilir kentsel gelişme ve konut alanları, ancak "bütüncül" yaklaşımlarla ele alınarak çalışıldığında başarılı sonuçlara varılabilir. Her iki kavram da, ortaya çıkma ve gelişme süreçlerinde başrolde olan "insan" ile birlikte ele alındıklarında ise "dönüşümsel" yaklaşım ile irdelenmeleri kaçınılmaz bir gerekliliktir. Bu çalışma kapsamında oluşturulan kavramsal çerçevede sürdürülebilir kentsel gelişme ve konut alanları; fiziksel, sosyokültürel ve psikolojik boyutları ile bir bütün olarak ele alınarak, "dönüşümsel yaklaşım" ile irdelenmiştir.

Çalışmada, dönüşümsel yaklaşım ile birlikte "sosyo-psikolojik" yaklaşımlardan da yararlanılmıştır. Sosyo-psikolojik yaklaşımlar; bireyleri sosyal sistemlerin fiziksel ve sembolik birer parçası olarak görerek, bireysel psikolojik olguların sosyal olaylar ile birlikte çalışılması ve anlaşılması gerektiğini savunmaktadır (Becker vd. 1999; Bonnes ve Bonaiuto, 2000, 2002; Redclift ve Woodgate, 1997; Werner vd. 2002). Dönüşümsel yaklaşım ise; çevresel davranış ve eylemlerin çevresel tutumlar ve yerel özellikler ile ilişkisinin karmaşık yapısını bütüncül bir bakış açısıyla ele alarak; insanlar, psikolojik süreçler, fiziksel ve sosyal çevre arasındaki ilişkileri birbirleri bağlamında, zaman ve mekan içinde analiz etmektedir (Altman ve Rogoff, 1987; Turgut 1990, Turgut ve Kellett, 1996, Uraz ve Turgut, 1996; Werner, 1999; Werner vd., 2002).

"Sürdürülebilir kentsel gelişme-kültür-konut alanları etkileşim sistemi" kavramsal çerçevede alt bileşenleri ile birlikte ifade edilmiştir. Bu etkileşim sistemi; insanlar ile yaşadıkları konut alanları arasındaki olumlu psikolojik ilişkilerin,

sürdürülebilirlik bilinç ve sorumluluğunu, dolayısıyla sürdürülebilirlik çalışmalarına katılımı arttırdığını, bu durumun ise halk arasında bir “sürdürülebilirlik kültürü” oluştuğunun göstergesi olduğunu ifade etmektedir. Bu kültürün oluşması sürdürülebilir kentsel gelişme gerekliliklerinin sağlanması yönündeki çabaları arttırdığı için çalışmalarda elde edilen başarı düzeyi yükselmektedir. Böylelikle sürdürülebilir kentsel gelişme, değişen değer yargıları ve yaşam şekilleri nedeniyle kentlerin hızla kaybettikleri anlam ve önemlerini geri kazanmalarını ve insanlar için yaşanabilir çevreler sunmalarını sağlayabilir. Ele alınan kavramların çok boyutlu yapıları gereği karmaşık gözükken etkileşim sistemi, “sürdürülebilir kentsel gelişme” ve “konut alanları” bileşenlerinin üçüncü bileşen olan “kültür” bağlamında ele alınarak irdelenmesiyle netleşmektedir.

Kavramsal çerçevede; “kent kültürü” ile “sürdürülebilirlik kültürü” alt bileşenleri ile ifade edilen kültür, “sürdürülebilir kentsel gelişme” ve “konut alanları” bileşenleri ile sürekli etkileşim halindedir. Bu etkileşim, kültür ve gelişme kavramlarının devingen yapıları gereği döngüsel bir zaman dilimi içinde devam etmektedir. Bir yaşam şekli olma özelliği ile “kültür”, konut alanları sakinleri olarak ele alınan kullanıcı grubunun, yaşamlarını sürdürdükleri mekan ile olan fiziksel, sosyokültürel ve psikolojik boyutlardaki ilişkilerini etkilemektedir. Konut alanlarının fiziksel, sosyokültürel ve psikolojik özellikleri bu boyutları içeren alt bileşenlerdir. Yaşam şekli ile etkileşim sürecinde gelişen konut alanlarının bu özellikleri, sürdürülebilir kentsel gelişme için vazgeçilmez olan fiziksel ve sosyokültürel gerekliliklerin sağlanmasında önemli rol almaktadır. Özellikle, sosyokültürel ve psikolojik bileşenlerin etkisi sürdürülebilir kentsel gelişmenin sağlanabilmesinde temel olan “sosyokültürel gereklilikler” in bireysel ve toplumsal ölçekteki gelişme düzeyini belirlerken, fiziksel bileşenler de “fiziksel gereklilikler” in sağlanabilmesinde etkilidir.

Sürdürülebilir kentsel gelişmenin sağlanması “kent kültürü” ve “sürdürülebilirlik kültürü” o-

larak ele alınan kültür bileşenlerini olumlu yönde etkileyerek bu ilişkiler zincirinin son halkasını oluşturmaktadır. Bu süreçte, fiziksel gereklilikler; bir kültürel sistem, kültürel miras ve kültürel yaşamdan meydana geldiği öne sürülen kentin bu bileşenleri ile birlikte olumlu yönde gelişmesini sağlayan gerekliliklerdir. Sosyokültürel gereklilikler ise; kentin fiziksel olarak sürdürülebilirliğinin sağlanması için gerekli olan sürdürülebilirlik kültürünün oluşmasında vazgeçilemez olan koşulları ifade etmektedir. Bu ilişkiler sistemi, zaman içinde gelişerek devam eden sürekli bir yapıya sahiptir.

Kavramsal çerçeve alt bileşenleri arasında da karşılıklı etkileşimler söz konusudur. Sürdürülebilirlik kültürü oluşmuş bir toplum, kent kültürünü daha yoğun bir şekilde algıyorken, kuvvetli bir şekilde kent kültürünü hisseden toplumlarda sürdürülebilirlik kültürü daha kolay oluşabilir. Ekolojik, ekonomik ve sosyal sürdürülebilirliğin sağlanması ile mümkün olan sürdürülebilir kentsel gelişme, “fiziksel” ve “sosyokültürel” “sürdürülebilirlik gereklilikleri ile ifade edilmektedir. Bu gereklilikler birbirlerini tamamlayan bir etkileşim içindedirler. Kavramsal çerçevenin temel bileşenlerinin üçüncüsü olan konut alanlarının fiziksel, sosyokültürel ve psikolojik alt bileşenleri arasında da karşılıklı bir etkileşim söz konusudur.

Bursa için geliştirilen konut alanlarında sürdürülebilir kentsel gelişmenin sağlanabilmesi sosyokültürel modeli

Sürdürülebilir kentsel gelişmenin sosyokültürel bir yaklaşım ile konut alanlarında nasıl sağlanabileceğini belirleyebilmek için, Bursa kentinde uygulanmak üzere geliştirilen model, “sürdürülebilir kentsel gelişme-kültür-konut alanları” etkileşim sistemine dayanmaktadır. Bu model yardımı ile etkileşim sisteminde yer alan kavramların birbirleriyle zaman içinde gelişen dönüşümsel ilişkileri belirlenerek sürdürülebilir kentsel gelişmenin sağlanabilmesinde bu ilişkilerin rolü belirlenmeye çalışılmaktadır. Modelin uygulanması ile elde edilecek sonuçların Bursa’da sürdürülebilir kentsel gelişmenin sağ-

lanması için stratejiler belirlenmesinde yol gösterici olacağı ve bu stratejiler ile sürdürülebilirliğin sosyokültürel boyutunun öneminin vurgulanarak uygulama çalışmalarında kullanılması gerekliliğinin ortaya konulacağı düşünülmektedir.

Geliştirilen model, kavramsal ve uygulamalı olmak üzere iki aşama içermektedir. İlk aşamada, kavramsal çerçeve ile belirlenmiş olan etkileşim sisteminin, konut alanlarında sürdürülebilir kentsel gelişmenin sosyokültürel açıdan sağlanabilmesindeki rolü kavramsal olarak ortaya koyulmaktadır. İkinci aşamada ise, bu etkileşim sisteminden nasıl yararlanılabileceği örnek olarak seçilen Bursa'daki geleneksel bir konut alanında belirlenmektedir. Bir çevrenin sürdürülebilir kentsel gelişmesinin sağlanması amacıyla yapılacak çalışmalarda, öncelikle, o çevreyi oluşturan fiziksel, psikolojik ve sosyokültürel bileşenler ve bu bileşenler arasındaki ilişkilerin göz önünde bulundurularak çevrenin sürdürülebilir gelişimi için hedeflenenler ve bu hedeflere ulaşabilmenin yollarının belirlenmesi gerekliliği ikinci aşamanın temelini oluşturmaktadır. Bu amaçla, geri beslemeli tahmin tekniği ile senaryo yazımı yöntemi kullanılmış ve belirlenen hedefleri çalışmaların başlangıç noktası olarak kabul ederek, hedeflere ulaşmanın yollarını tarifleyen normatif ve tasarım odaklı senaryolar oluşturulmuştur (Holmberg ve Robert, 2000, Manzini, 2003). Daha sonra, geliştirilen senaryoların söz konusu çevreye uygunluğunun değerlendirilmesi için gerekli işlemler yapılmıştır. Senaryoların geri beslemeli tahmin tekniği ile hazırlanıp değerlendirilmesi birbirini takip eden üç adım içermektedir. Geliştirilen model Şekil 1'de içerdiği adımlar ile birlikte görülmektedir.

Adım 1, Bursa'da sürdürülebilir kentsel gelişmenin sağlanabilmesinin yollarını belirleyebilmek amacıyla geliştirilecek senaryolar için hedeflerin belirlenmesini içermektedir. Hedefler şöyle sıralanabilir;

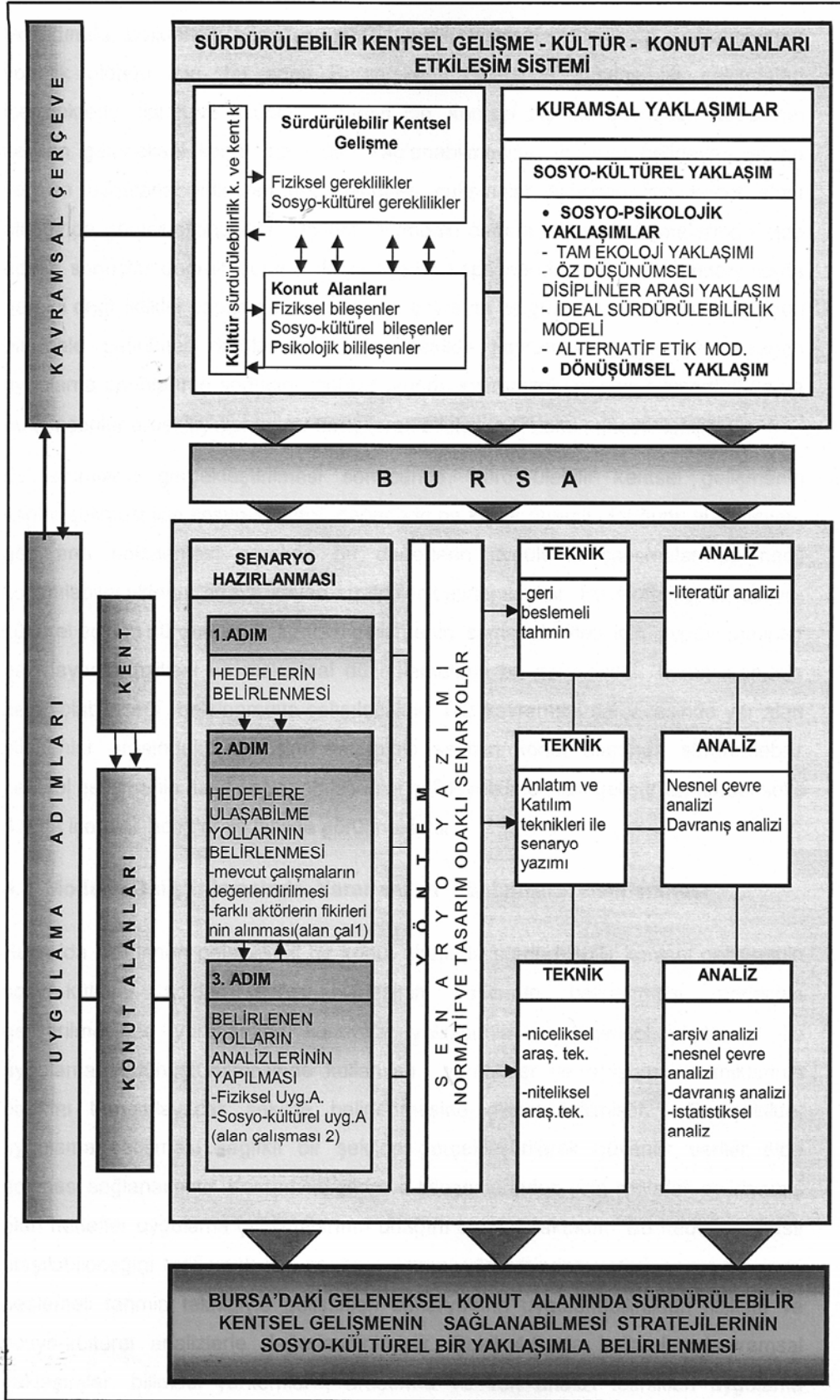
- Bursa, yaşadığı hızlı endüstrileşme ve kentleşme süreci nedeniyle kaybetmeye başladığı anlam ve önemini geri kazanmalıdır.

- Bursa'da sürdürülebilir kentsel gelişme ile elde edilebilecek olan “yüksek yaşam kalitesi” sağlanmalıdır.
- Bursa'da sürdürülebilir kentsel gelişmenin sağlanabilmesi için toplum genelinde “sürdürülebilirlik kültürü” oluşmalıdır.

Hedeflerin odak noktasını oluşturan, sürdürülebilir kentsel gelişmenin sağlanabilmesi için yerine getirilmesi gereken şartlar kavramsal çerçevede sürdürülebilir kentsel gelişme fiziksel gereklilikleri ile sosyokültürel gereklilikleri olarak ifade edilmiştir. Bu gerekliliklerin sağlanması ile hem yüksek yaşam kalitesi elde edilebilir, hem de sürdürülebilirlik kültürü oluşturulabilir. Böylelikle, sosyokültürel bir yaklaşım ile kavramsal olarak kurulmuş olan sürdürülebilir kentsel gelişme ve kültür ilişkisinin uygulama çalışmalarında nasıl kullanılabileceği, fiziksel gereklilikler ile birlikte sosyokültürel gerekliliklerin sağlanmasının da hedef olarak belirlenmesi ile netlik kazanmaktadır.

Adım 2, hedeflere nasıl ulaşılacağına tariflenmesini içermektedir. Bu amaçla, sosyal ve kültürel faktörlerin fiziksel faktörler ile birlikte ele alınırken ekonomik faktörlerin de tamamen ihmal edilmediği “tasarım odaklı ve normatif senaryolar” geliştirilmiştir. Senaryolar hazırlanmadan önce, yerel halkın, kent yetkililerinin ve uzmanların konuyla ilgili düşünceleri yapılan görüşmeler ile belirlenmiş ve elde edilen sonuçlar senaryoların geliştirilmesinde veri olarak kullanılarak katılım tekniğinden yararlanılmıştır. Daha sonra, elde edilen veriler değerlendirilmiş, öngörülen yollar anlatım tekniği ile açıklanmıştır.

Adım 3, senaryolar yardımı ile tariflenmiş olan “hedeflere ulaşmanın yolları” ile “günün şartları” arasındaki ilişkilerin analiz edilerek, bu yolların uygulanmasının fiziksel ve sosyokültürel olarak mümkün olabilirdiğinin kontrol edilmesini içermektedir. İki bölümden oluşan analiz çalışmalarının ilki olan fiziksel uygulanabilirlik analizi kapsamında; senaryolarda fiziksel gerekliliklerinin sağlanabilmesine yönelik öngörülen çalışmaların uygulanabilirliği irdelenmektedir.

Şekil 1. Konut alanlarında sürdürülebilir kentsel gelişmenin sağlanabilmesi sosyokültürel modeli

İkinci analiz çalışması olan sosyokültürel uygulanabilirlik analizi kapsamında; geliştirilen senaryolarda sürdürülebilir kentsel gelişme sosyokültürel gerekliliklerinin sağlanabilmesi için öngörülen çalışmaların uygulanabilirliği irdelenmektedir. Bu analizler sonucunda hedeflenen fiziksel ve sosyokültürel gereklilikler ile mevcut fiziksel, sosyokültürel ve psikolojik şartlar arasındaki ilişkiler belirlenip değerlendirilmiş ve öngörülen yolların uygulanabilir olup olmadığı belirlenmiştir.

Modelin Bursa'daki geleneksel bir konut alanında uygulanması

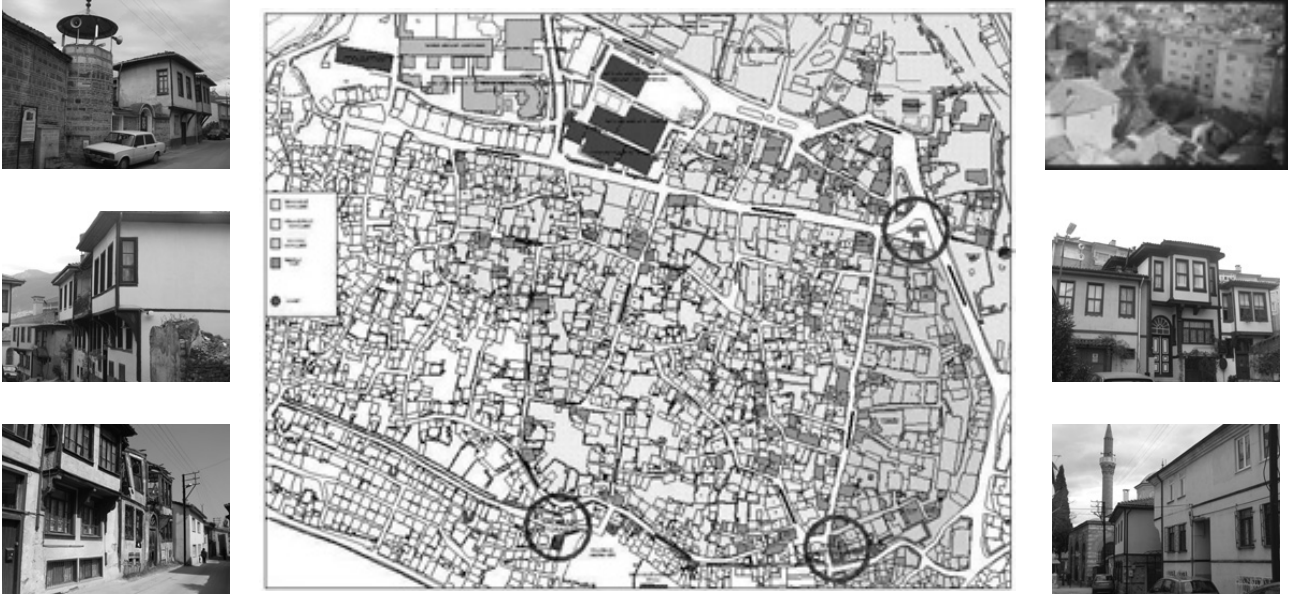
Modelin uygulanması için örnek alan olarak Bursa'da bulunan, tarihi niteliklere sahip konut alanlarından biri seçilmiştir. Bu alanlar, kentin kuruluşundan bu yana geçirdiği evreleri belgeleyen en önemli sivil mimari örneklerini içermesi, geleneksel organik kent dokusunu hala koruyor olması, bu özelliklerin bir getirisi olarak geleneksel yaşam kalıplarını, sosyal organizasyonu yer yer hala yaşatıyor olması nitelikleri ile kentin özgün kimliğini yansıtmaya ve kültürel mirasını büyük oranda oluşturma özelliğine sahiptir. Aynı zamanda, bu konut alanları günümüzün değişen şartları ve değer yargılarının mekansal ve fiziksel yansımalarını da içerdikleri için geleneksel ile modern arasında bir geçiş alanı niteliği taşımaktadırlar. Bursa kent genelinde sosyal ve kültürel yaşamın en önemli odağı olma özelliğini hala koruyan tarihi kent merkezi ile olan yakın ilişkileri bu konut alanlarının mekansal ve sosyal değerini daha da arttırmaktadır.

Uygulama alanı, "Maksem'in Batısı-Hisar-Muradiye" kentsel sit alanı sınırları dahilinde, tarihi Bursa kent surları ile çevrili alandaki üç mahalleyi kapsamaktadır. Eski adı "Hisar" mahallesi olan ve günümüzde, Kavaklı, Osmangazi ve Mollagürani mahallelerini içeren alan, tarihi kentin ilk kurulduğu bölge olması, tarihi kent merkezine yürüme uzaklığında olması ve yoğun bir konut dokusuna sahip olması nedenleri ile tercih edilmiştir. Mimari ve kültürel miras niteliği taşıyan anıtsal yapılar ve geleneksel konut-

lar içeren, organik bir kentsel dokuya sahip olan uygulama alanı aynı zamanda günümüz apartmanları ve müstakil konutlarını da barındırmaktadır. Modelin, farklı birkaç konut tipini barındıran böyle bir kent içi konut alanında uygulanması, konut tipleri arasında karşılaştırmaları da mümkün kılmaktadır. Şekil 2'de uygulama alanının mevcut durumu görülmektedir.

Modelin uygulama adımları doğrultusunda gerçekleştirilen uygulama çalışmaları kapsamında öncelikle, Bursa'da sürdürülebilir kentsel gelişmenin sağlanabilmesi için sürdürülebilir kentsel gelişme fiziksel ve sosyokültürel gerekliliklerinin uygulama alanında yerine getirilmesi hedef olarak belirlenmiştir. Bu gerekliliklerin yerine getirilmesi konut alanında yüksek yaşam kalitesinin elde edilmesini sağlarken sürdürülebilirlik kültürünün oluşmasını da desteklemektedir. Daha sonra, hedeflere ulaşabilmenin yollarının belirlenmesi için, yerel halk ve konu ile ilgili uzmanların düşünceleri de alınarak Hisar bölgesinde sürdürülebilirliğin fiziksel ve sosyokültürel gerekliliklerinin sağlanmasının nasıl mümkün olabileceğini tarifleyen üç farklı kentsel gelişim senaryosu öngörülmüştür. Senaryolar, hedeflere ulaşmayı sağlayacak somut öneriler içeren farklı çözüm yolları sunarken, mevcut teknolojik ve sosyoekonomik faktörleri göz ardı etmeyen, farklı aktörlerin düşüncelerini ortak bir noktada birleştiren yapıları ve çevrede öngörülen yaşamın fiziksel, sosyokültürel ve sosyo-ekonomik yansımalarını ele almaları ile tasarım odaklı senaryo özelliklerine sahiptirler.

Senaryo 1'de, çevrenin normal yoğunlukta bir konut alanı olmakla birlikte canlı bir alışveriş merkezi haline getirilmesi öngörülmüştür. Senaryo 2'de, mevcut yapı ve alt yapıdan mümkün olan en yüksek düzeyde faydalanılarak, günlük alışveriş ihtiyaçlarını göz ardı etmeden çevredeki tüm binaların konut işlevine uyarlanması öngörülmüştür. Senaryo 3'te ise, çevrenin barındırdığı tarihi ve kültürel mirasın günümüz şartlarına uygun bir şekilde kullanımının sağlanarak yaşatılmasının turizm fonksiyonu ile bütünleştirilmesi öngörülmüştür.

Şekil 2. Uygulama alanının mevcut durumu

Son adımda, geliştirilen senaryolar ile uygulama alanının günümüzde içinde bulunduğu şartlar arasındaki ilişkiler analiz edilerek senaryolarda öngörülen yolların uygulanmasının mümkün olabilirdiği kontrol edilmiştir. Fiziksel analiz çalışmaları sonucunda, uygulama alanının günümüzde içinde bulunduğu durum ile sürdürülebilir kentsel gelişme fiziksel gerekliliklerini sağlayamadığı görülmüştür. Ancak, sosyokültürel açıdan sürdürülebilir kentsel gelişmenin sağlanması için izlenebilecek yolları belirleyen senaryolarda öngörülen müdahalelerin gerçekleştirilmesi için çevrenin uygun fiziksel ve mekansal özelliklere sahip olduğu tespit edilmiştir. Sosyokültürel analiz çalışmaları sonucunda, “sürdürülebilir kentsel gelişme-kültür- konut alanları” etkileşim sisteminin gerçek yaşamda var olan bir ilişkiler zincirini yansıttığı belirlenmiştir. Bu durum, öngörülen senaryoların uygulanmalarının sosyokültürel açıdan mümkün olduğunu göstermektedir. Çevre halkı, sahip olduğu yüksek bağlılık ve aidiyet duyguları ve çevre sorumluluğu ile yaşadığı çevrenin sürdürülebilir kentsel gelişimini sağlayacak her türlü çalışmaya olumlu yaklaşmakta ve katkıda bulunmaya hazır gözükmektedir.

Sonuç

Geliştirilen modelin Bursa'daki geleneksel bir konut alanında uygulanması sonucunda sürdürü-

lebilirlik kültürünün oluşmasında konut alanının fiziksel, sosyokültürel ve psikolojik özelliklerinin etkili olduğu tespit edilmiştir. Bu durum, “sürdürülebilir kentsel gelişme-kültür-konut alanları etkileşim sistemi”nin geçerliliğini göstermektedir. Sürdürülebilir kentsel gelişmenin sağlanması çalışmalarında konut alanlarından yola çıkılarak bu etkileşim sisteminden yararlanılması, yerel özelliklere uygun çözümler üretilmesine imkan tanımaktadır. Uygulamanın gerçekleştirildiği geleneksel konut alanının sürdürülebilir kentsel gelişiminin sağlanabilmesi için çevrenin sahip olduğu tarihi, kültürel, mimari değerlerin korunarak geliştirilebilmesi ile çevre halkının ihtiyaç ve isteklerinin karşılanabilmesini uyum içinde bir araya getirecek stratejiler geliştirilmiştir.

Bu stratejiler şöyle özetlenebilir: çevrenin sahip olduğu değerler ile birlikte korunup geliştirilerek günümüz ve gelecek kullanımlarına uygun mekanlar sunmasını sağlayacak, çevrenin fiziksel kalitesi ile birlikte insanların yaşam kalitelerini yükseltecek mimari ve kentsel tasarım projeleri geliştirilmelidir. Bu projeler çevrenin kent bütünündeki yerini ve önemini fiziksel ve sosyokültürel boyutta ortaya koyarak kentin diğer geleneksel alanları için örnek niteliğinde olmalıdır. Çevre, taşıma kapasitesi sınırları dahilinde mümkün olduğunca yoğun bir konut alanı ve

beraberinde farklı sosyal, kültürel ve ticari aktivitelere imkan verecek şekilde planlanmalı, böylelikle kendi sınırları dahilinde gelişirken kentin sürdürülebilir gelişimine de katkıda bulunması sağlanmalıdır. Yerel halkın çevrelerinden beklentilerinin gerçekleştirilmesi için sürdürülebilirlik kültürünün geliştirilmesi gerekliliği, yüksek oranda halk katılımının sağlandığı eğitim programlarıyla açıklanmalıdır. Çalışmalarda etkin rol alacak; yerel yönetim yetkilileri ve profesyonellerin sürdürülebilirlik gereklilikleri ile ilgili bilgilendirilmelerini, sorumluluklarının farkına varmalarını ve halk katılımının önemini anlamalarını sağlayacak eğitim programları gerçekleştirilmelidir.

Geliştirilen stratejiler doğrultusunda; kentin yerel değerleri ile küresel değerler arasındaki dengeyi kurarak, kısa ve uzun vadeli hedeflere ulaşabilmeyi sağlamak üzere bireysel ve toplumsal sorumluluğu arttıracak, bir yandan kentteki kültürel ve mekânsal çeşitliliği koruyup geliştirirken, diğer yandan bu değerlerin yaşam kalitesini yükseltecek standartlara ulaşmasını sağlayacak eylem planları hazırlanmalıdır. Ele alınan konut alanı ölçeğinde başlatılacak çalışmalar Bursa'nın sürdürülebilir kentsel gelişiminin sağlanması sürecinde önemli bir adım niteliğindedir.

Kaynaklar

- Altman, I.ve Rogof, B., (1987). *World views in psychology: trait, interactional,organismic and transactional perspectives*, in Stokols, D., Altman, I., (eds.), *Handbook of Environmental Psychology*, Wiley and Sons,7-40, New York.
- Aslanoğlu, A., (1998). *Kent, kimlik ve küreselleşme*, 128,161, Ezgi Kitapevi, Bursa.
- Baker, S., Kousis, M., Richardson, D. ve Young, S., (1997). *The theory and practice of sustainable development in EU Perspective*, in Baker, vd, (eds.), *The Politics of Sustainable Development: Theory, Policy and Practice within European United*, Routledge, 8-17, London.
- Becker, E., Jahn, T., Stiess, I, (1999). *Exploring uncommon ground: Sustainability and the social sciences*, in Becker, E., Jahn, T.,(eds), *Sustainability and the Social Sciences*, Zed Books, 4-14, London.
- Blowers, A., (1997). *Environmental planning for sustainable development* in Blowers, A. ve

- Evans, B., (eds.), *Town Planning Into The 21st Century*, Routledge, 33-54, London.
- Bonaiuto,M. ve Bonnes,M., (2000). *Social-psychological approaches in environment-behavior studies: Identity theories and discursive approach*, in Wapner,S.,vd.,(eds.), *Theoretical Perspectives in Environment-Behavior Research*, Kluwer Academic Plenum Publicatons, 67-78, USA.
- Bonnes, M. ve Bonaiuto, M., (2002). *Environmental psychology: From spatial-physical environment to sustainable development*, in Bechtel, R.,B. ve Churchman, A., (eds.), *Handbook of Environmental Psychology*, John Wiley&Sons,Inc., 28 -54, USA.
- Goodland, R., (1995). The Concept of Environmental Sustainability, *Annual Review of Ecological Systems*, **26**, 1-24.
- Hatfield Dodds, S., (2000). *Pathways and paradigms for sustaining human communities* in Lawrence, R., (ed.), *Sustaining human settlements, a challenge for the New Millennium*, Urban International Pres, 30-43, Great Britain.
- Haughton, G. ve Hunter, C., (1994). *Sustainable cities*, Regional Policy and Development Series 7, Jessica Kingsley Publications, 15-20, 24-27, 40, London.
- Holmberg, J. ve Robert, K., H., (2000). Backcasting from non-overlapping sustainability principles-a framework for strategic planning, *International Journal of Sustainable Development and World Ecology*, **7**, 291-308.
- Manzini, E., (2003), Scenarios of sustainable ways of living, local and global visions: First results of an international program of design workshops, *Design Philosophy Papers*, 1.
- Nijkamp, P. ve Perrels, A., (1994). *Sustainable cities in Europe, a comparative analysis of urban energy-environmental policies*, Earthscan Publications Ltd., 4-14, London.
- Paehlke, R., (1999). *Towards defining, measuring and achieving sustainability: tools and strategies for environmental valuation* in Becker, E., Jahn, T.,(eds), *Sustainability and the Social Sciences*, Zed Books, 243-263, London.
- Reboratti, C., (1999). *Territory, scale and sustainable development*, in Becker, E., Jahn, T.,(eds), *Sustainability and the Social Sciences*, Zed Books, 207-222, London.
- Redclift, M. ve Woodgate, G., (1997). *Sustainability and social construction*, in Redclift, M. ve Woodgate, G. (eds.), *The International Handbook of Environmental Sociology*, Edward Elgar Publications, 55-68, United Kingdom.

- Sachs, W., (1997). Sustainable development, in Redclift, M. ve Woodgate, G. (eds.), *The International Handbook of Environmental Sociology*, Edward Elgar Publications, 71-80, United Kingdom.
- Sachs, I., (1999). *Social dustainability and whole development: exploring the dimensions of sustainable development*, in Becker, E., Jahn, T.,(eds), *Sustainability and the Social Sciences*, Zed Books, 25-28, London.
- Turgut, H., (1990). Kültür-davranış-mekân etkileşiminin saptanmasında kullanılabilir bir yöntem, *Doktora tezi*, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Turgut, H. ve Kellett, P., (1996). The spaces of home, an examination of domestic spaces in squatter settlements, *Traditional Dwellings and Settlements Working Paper Series, IASTE, 99*, 85-108, Berkeley, California.
- UNESCO-MOST, (1996). *Conference report on sustainability as a social science concept*, Frankfurt.
- Uraz, T. ve Turgut, H., (1993). Culture, space and change/Turkish house under rapid urbanization process, *ENHR Conference on Housing Policy in Europe in the 1990s*, Budapest.
- Werner, C., (1999). Psychological perspectives on sustainability, in Becker, E., Jahn, T.,(eds), *Sustainability and the Social Sciences*, Zed Books, 223-242, London.
- Werner, C. M., Brown, B. B. ve Altman, I. (2002), Transactionally oriented research: Examples and strategies, in Bechtel, R.,B. ve Churchman, A.,(eds.), *Handbook of Environmental Psychology*, John Wiley&Sons, Inc., 203-221, USA.